

QUÁ TRÌNH PHÁT TRIỂN CON NGƯỜI VỚI TƯ CÁCH LÀ CHỦ THỂ VĂN HÓA

THE PROCESS OF HUMAN DEVELOPMENT AS A CULTURAL SUBJECT

NGUYỄN VĂN HUYỀN^(*)

TÓM TẮT: Lịch sử xã hội là lịch sử của con người, do con người và vì con người. Nhận thức, xây dựng và phát triển con người từ góc độ văn hóa và trên nền tảng bản chất văn hóa của con người là nhận thức, nội dung xây dựng và cách thức phát triển con người đúng đắn và hợp lý nhất trong thời đại ngày nay. Bài viết phân tích sâu sắc và toàn diện vấn đề này.

Từ khóa: con người, chủ thể văn hóa, cách mạng công nghiệp 4.0.

ABSTRACT: The social history is the history of man, by man and for man. Recognizing, building and developing people from the perspective of culture and on the basis of the human nature of culture is the right and most appropriate understanding, content building and development of human beings nowadays. This article analyzes deeply and comprehensively this issue.

Key words: human beings, cultural subject, 4.0 Industrial Revolution.

Lịch sử loài người, nhìn tổng quát, là lịch sử con người tự nhân hóa, hoàn thiện và phấn đấu cho sự phát triển chính mình. Trải qua bao thiên kỷ với biết bao thăng trầm, con người đã không ngừng rũ bỏ những cản trở, tiến dần đến trình độ phát triển cao như ngày nay. Trong lịch sử lâu dài đó, con người đã phải chịu đựng và từng bước vượt qua tất cả các hình thức nô dịch, áp bức, bóc lột, làm tha hóa con người. Ngày nay, xu hướng chủ đạo và phổ quát là loài người đang trên con đường tiến tới thời đại mà ở đó, con người được đặt vào vị trí trung tâm của mọi sự phát triển. Biện chứng phát triển của lịch sử và của thời đại trong mối tương quan với sự phát

triển con người đang đòi hỏi bản thân con người phải nhận thức lại toàn bộ những vấn đề của lịch sử, trong đó có vấn đề trung tâm là nhận thức lại chính bản thân sự phát triển của con người để tiếp tục xác định thật đúng đắn con đường phát triển của mình.

Loài người đã đi lên qua các thời đại nông nghiệp, công nghiệp, tri thức (trí tuệ, thông tin, công nghệ số) và hiện đang bước vào thời đại vạn vật kết nối - 4.0. Thời đại 4.0 là thời đại đỉnh cao của lịch sử, song nó vẫn chưa thể hóa giải hết mọi sự tha hóa ở con người, nó vẫn phải tiếp tục đấu tranh cho các quyền con người, phấn đấu vươn tới xã hội mang đầy đủ tính chất độc lập, tự chủ, tự do, sáng tạo, hạnh phúc. Thời đại

^(*) GS.TS. Nguyên Viện trưởng Viện Chính trị học, Nguyên Ủy viên Hội đồng Lý luận Trung ương, Email: nguyenvanhuyen49@yahoo.com

vừa đòi hỏi, vừa tạo điều kiện cho sự phát triển con người theo đúng bản chất nhân đạo, nhân văn, tiến bộ, có cuộc sống phong phú và đa dạng, ngày càng trí tuệ hơn, tình cảm hơn với những cá tính độc đáo và những phẩm chất, năng lực và nhu cầu cao đẹp. Với bản chất của mình, thời đại mới đang đi đúng dòng chảy tự nhiên, thực hiện đúng sứ mệnh lịch sử của mình trong quá trình phát triển, là môi trường và điều kiện tối đa cho con người có thể chiếm lĩnh những đỉnh cao, đạt tới những giá trị nhân văn, văn hóa của mình.

Nhận thức vấn đề con người và sự phát triển con người theo tinh thần nêu trên là nhận thức đúng để phát triển, tạo điều kiện cho con người vươn tới CON NGƯỜI như một chỉnh thể toàn vẹn, sinh động vừa với tư cách là một thực thể tự nhiên - xã hội, vừa với tư cách là tác nhân chứa đầy năng lượng đối với sự kiến tạo, phát triển lịch sử, nghĩa là con người vừa là chủ thể của sự phát triển chính mình - chủ thể sáng tạo ra văn hóa và chủ thể mang bản chất văn hóa, đồng thời vừa là hiện thân của văn hóa.

Mục tiêu và lý tưởng của xã hội tiên bộ, mà trong thời đại 4.0 ngày nay, đó là xã hội chủ nghĩa không chỉ là giải phóng con người khỏi mọi nô dịch, áp bức, bóc lột, làm tha hóa con người, nghĩa là mục tiêu và lý tưởng của xã hội đó không chỉ dừng lại ở sứ mệnh triệt tiêu sự tha hóa, trả lại cho con người tất cả những gì con người vốn có. Mục tiêu và lý tưởng mang bản chất cao đẹp nhất của chủ nghĩa xã hội đúng nghĩa của nó là phấn đấu, xây dựng một xã hội mà ở đó có đầy đủ các điều kiện để hình thành và phát triển những con người không chỉ biết nhận thức thế giới,

mà quan trọng hơn là con người có ý thức, có khát vọng, có khả năng khám phá thế giới - thế giới tự nhiên và thế giới xã hội - con người, cải tạo thế giới, sáng tạo ra thế giới mới nhằm thực hiện mục đích, ước mơ chính đáng của con người.

Cần phải thừa nhận một thực tế rất chật hẹp là, sự nhận thức về con người, nhất là về sự phát triển (cả nội hàm và cách thức phát triển) con người từ trước tới nay dường như chỉ mới tính đến mặt bản thể và từ đó, chỉ phấn đấu xây dựng con người như một chỉnh thể có đầy đủ các phẩm chất tốt đẹp về phương diện bản thể: Đó là con người có đạo đức trong sáng, có trí tuệ cao, có tình cảm phong phú, có thể chất cường tráng,... (Việc nghiên cứu về con người, phát triển con người (tập trung ở đa số các đề tài khoa học) ở nước ta trong thời gian qua và cả đến nay hầu như đều quan niệm phát triển con người toàn diện và hài hòa là phát triển các nội dung đức, trí, thể, mỹ,...). Nói khái quát, tư tưởng đó là, khi con người đạt tới sự phát triển đầy đủ các nội dung, các khía cạnh, các mặt đức, trí, thể, mỹ, ta sẽ có con người *phát triển toàn diện*; và khi các nội dung, các khía cạnh, các mặt đó được phát triển một cách đồng bộ, chúng tác động với nhau, liên kết và hỗ trợ cho nhau một cách hợp lý, hiệu quả trong một con người và các quan hệ của đời sống xã hội - môi sinh,... thì ta có *con người phát triển hài hòa!* Với cách nhìn như vậy, thì dù có cách giải thích sâu sắc nào và mở rộng ngoại diện đến đâu, *con người phát triển toàn diện và hài hòa* theo quan niệm đó vẫn chỉ là con người tự thân, con người một chiều, con người bị động - con người

của chính bản thân con người - đó là con người MỘT NỬA!

Nhiều người đã nhầm lẫn về sứ mệnh của chủ nghĩa xã hội với việc khắc phục tình trạng tha hóa của con người - nghĩa là chỉ coi sứ mệnh của xã hội tốt đẹp đó giải tha hóa cho con người (giải phóng con người) và phát triển các phẩm chất người. Thực chất, chủ nghĩa xã hội với đúng nghĩa của nó, không coi việc giải tha hóa con người, sự khắc phục tình trạng mất hài hòa của mỗi cá nhân là tất cả. Theo bản chất của chủ nghĩa xã hội, mục đích cao cả của con người không chỉ là con người phát triển toàn diện hài hòa. Đặc trưng bản chất cao hơn trong con người hiện đại còn là ở phía con người với tư cách là chủ thể đứng trước lịch sử, đối diện với lịch sử, đứng trước vận mệnh và tương lai của chính mình,... dám tác động tới lịch sử; đứng trước vận mệnh của đất nước, của dân tộc, vì một xã hội tiến bộ, con người dám vươn lên nắm lấy cái tất yếu để đi tới tự do (Ph. Anghen). Ở đây không chỉ nói tới con người với tư cách một thực thể tự nhiên - xã hội với toàn bộ những phẩm chất tự nhiên - xã hội dù là phát triển toàn diện và hài hòa, mà nhấn mạnh mặt quan trọng, có ý nghĩa nhất của con người - con người vừa sáng tạo ra lịch sử, vừa sáng tạo ra chính mình như một chủ thể văn hóa.

Trong quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội lâu dài trong hiện thực, do không thể vượt qua ngay được những bước chuyển rất lớn từ con người của các thời đại cũ với những hạn chế cả về thể chất lẫn về tinh thần, cả về trí tuệ lẫn tài năng, cả về tư duy lẫn hành động do môi trường, điều kiện xã hội kìm hãm; đặc biệt, do hàng nghìn năm

sống trong cách suy nghĩ thụ động, do các quan niệm và các hệ tư tưởng yếm thế, tiêu cực, đưa những khát vọng và sức mạnh vốn có của con người vào bên trong, hay quan niệm khắc kỷ,... mà tính năng động, tính tích cực, tinh thần khám phá, sáng tạo, cải tạo thế giới (C. Mác) trong mỗi chủ thể bị hạn chế, bị cản trở. Quan niệm con người trong thời đại tri thức, thời đại thông tin, công nghệ số và hiện nay là thời đại vạn vật kết nối (công nghệ 4.0) đặt con người hoạt động, tích cực, sáng tạo lên trên hết. Có nghĩa là con người ở đây không được chấp nhận như một bộ phận hợp thành của một cơ cấu tĩnh với toàn bộ các phẩm chất bên trong của nó. Con người thực sự trở thành một tác nhân của một hệ thống năng động - nhạy bén - tương tác. Nó không phải là một chính thể đứng ngoài, mà là chủ thể đóng vai trò bên trong, quyết định mọi lĩnh vực, mọi quá trình vận động tích cực, kiến tạo, sáng tạo của xã hội và của chính con người.

Như vậy, nhận thức đúng đắn và đầy đủ về con người và về sự phát triển con người trong thời đại ngày nay không chỉ là về những con người phát triển toàn diện và hài hòa. Những đặc trưng, đặc thù có tính quyết định phù hợp với bản chất và đòi hỏi của thời đại, đặc biệt là đáp ứng yêu cầu của một xã hội nhân văn và tiến bộ, đó là sự phát triển con người hành động: Con người, *một mặt được phát triển tất cả các phẩm chất và năng lực của mình (phát triển toàn diện và hài hòa). Mặt khác, được chủ động hóa, năng động hóa, tích cực hóa toàn bộ tính tích cực, phát huy cao độ tài năng, ý chí và bản lĩnh của chủ thể* trong quá trình hiện thực hóa mọi sức mạnh bản chất NGƯỜI, nhằm tìm kiếm, khám phá,

chiếm lĩnh, sáng tạo ra thế giới mới, ra lịch sử mới của mỗi cá nhân và của thời đại.

Lịch sử xã hội là lịch sử của con người, do con người và vì con người. Con người không thể tồn tại với cái bản thể một chiều, cũng không thể chỉ biết phát huy mọi lực lượng tích cực cho một phía khách quan lịch sử. Nó không chỉ có nhiệt tình là đủ, cũng không phải chỉ có trí tuệ, mà cơ bản phải có tuệ năng - trí tuệ hoạt động - sáng tạo, kiến tạo. Quan niệm hiện đại về con người là, cuối cùng thời đại và chính con người phải đấu tranh, phấn đấu để giành lấy tất cả những gì con người vốn có - những gì thuộc bản chất con người, rồi vươn lên chiếm lĩnh sự hoàn thiện, hoàn mỹ của con người với tư cách chủ thể làm ra lịch sử - con người toàn diện hài hòa dần thân, chiếm lĩnh những thành tựu, những đỉnh cao cuộc sống. Thời đại trí tuệ với vạn vật kết nối đang tạo điều kiện để con người làm ra chính mình bằng nguồn năng lượng trí tuệ - tuệ năng sáng tạo - kiến tạo của nó. Thời đại đó đang hồi thúc và tạo nên cho con người nguồn năng lượng tổng hợp cao và phong phú. Đón trước tất yếu phát triển của lịch sử, con người với tư cách là chủ thể của thời đại công nghệ 4.0 ngày nay chính là con người đại diện cho chất lượng, trình độ và tinh thần mới này.

Nói đến chủ thể của thời đại, trước hết phải nói đến cá nhân mang những phẩm chất đặc trưng và với các phẩm chất thời đại, có khả năng thỏa mãn những đòi hỏi của giai đoạn lịch sử đó. Trong thời đại mà con người được đặt ở trung tâm thế giới và trung tâm xã hội thì các phẩm chất đó chính là chất hòa hợp trí tuệ - đạo đức. Suy cho cùng, trí tuệ - đạo đức là những yếu tố tạo

nên hợp chất quan trọng vừa đáp ứng, vừa thúc đẩy xã hội tiến lên theo những yêu cầu của thời đại. Vậy, trí tuệ - đạo đức là một đặc trưng và là cái gốc của cuộc sống con người hiện nay, bởi nó quy định năng lực, khả năng hoạt động, mà còn ý thức, động cơ, phương hướng hoạt động cải tạo và phát triển xã hội; nó cũng quy định động cơ và phương hướng phát triển tài năng cống hiến của con người - cống hiến vì sự tiến bộ, tiến bộ vì sự cống hiến.

Trí tuệ - đạo đức của con người thời hiện đại không thể được nhìn nhận theo hệ chuẩn xã hội cũ, mà phải đáp ứng những đòi hỏi và tiêu chuẩn của xã hội mới. Trong thời đại trí tuệ, một cá nhân chân chính không thể là một chủ thể chỉ biết tuân thủ các trật tự cân bằng giả tạo (những quy định có tính hình thức), những cách nghĩ và cách làm chỉ vì sự ổn định (tạo nên trì trệ), thỏa mãn với những gì đã có (thụ động). Hành động để giải phóng mình khỏi những tập quán và suy nghĩ thông thường bằng ý chí không ngừng tìm kiếm, khám phá, vươn tới cái tiến bộ, phá tan những khuôn mẫu tù túng kìm hãm cái mới, dám vươn tới CÁI MỚI CÓ THỂ trong những tình huống khó khăn, phức tạp, đó là trí tuệ - đạo đức của con người mới - nhân cách mới. Hiệu quả xã hội cao và lý tưởng của xã hội - con người văn hóa là trí tuệ - đạo đức của con người mà sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội sản sinh ra và là con người thực hiện sự nghiệp đó (Các Đại hội (từ VI – XII) của Đảng ta đều đặt mục tiêu phát triển con người Việt Nam trong thời đại mới với những phẩm chất: giàu lòng yêu nước, có ý thức làm chủ, trách nhiệm công dân, có tri thức, sức khỏe, lao động giỏi, sống có văn

hóa, tình nghĩa, có tinh thần quốc tế chân chính,... vừa là mục tiêu vừa là động lực phát triển xã hội,...).

Để thực hiện được lý tưởng nhân văn nói trên, con người hiện đại (4.0) không thể chỉ dừng lại ở con người yêu nước, yêu chủ nghĩa xã hội chung chung, con người khoan dung, giàu lòng nhân ái, đủ các phẩm chất và tri thức,... mà phải là con người hành động, đặc biệt là năng lực hành động và ý chí, bản lĩnh chiếm lĩnh những đỉnh cao trong phát triển xã hội mới. Đó là những con người đầy đủ các năng lực để vừa sáng tạo ra lịch sử, vừa sáng tạo ra chính mình. Thời đại tri thức đang hằng ngày hình thành những con người như thế, đồng thời mỗi con người chỉ có thể khẳng định chính mình khi thực hiện được vai trò đó trong xã hội. Đó là con người, trên cơ sở tri thức và văn hóa rộng, biến trí tuệ thành tuệ năng (trí tuệ sống, trí tuệ hoạt động) để có thể nhận thức và đánh giá đúng diễn biến và xu thế vận động nhanh của thời cuộc, của đời sống kinh tế, chính trị, văn hóa, và của chính con người trong thế giới mà nhịp độ biến động và phát triển nhanh chưa từng có. Có thể nói, đó là trình độ và năng lực chung mà ở những mức độ nhất định, chủ thể có thể hoạt động trên mọi lĩnh vực của đời sống. Chỉ với tinh thần, trình độ và năng lực tổng hợp đó, chủ thể mới có thể từng bước làm chủ bản thân trong quá trình làm chủ tự nhiên, làm chủ xã hội, mới có thể khám phá những bí ẩn của thế giới, của thời đại.

Thời đại 4.0 đòi hỏi con người phải vận dụng kho tàng năng lượng tổng hợp đó theo cách tư duy mới. Những cá nhân tồn tại như những kho bách khoa tri thức trong

lịch sử không phải là hiếm. Vấn đề là từ kho tri thức phong phú đó, bằng tư duy mới, cách nhìn mới, thông qua sự vận động và phát triển hết sức phức tạp của thế giới và xã hội, những con người với tư cách chủ thể sáng tạo đó phải đủ trí thông minh để xác định được hướng đi mới thích hợp đối với mình và hành động hiệu quả cho mình và cho xã hội. Điều đó thể hiện tính năng động từ phương diện chủ thể (động lực) của phát triển xã hội. Chất tư duy - hành động này cũng là điều kiện của cá nhân sáng tạo, là yếu tố quyết định cho mỗi chủ thể với tư cách động lực khám phá những con đường và cách thức hành động đem lại thành quả cao nhất, góp phần thúc đẩy phát triển và tiến bộ xã hội, con người.

Trên bình diện xã hội - sáng tạo, chất tư duy năng động - hành động là nền tảng tất yếu. Nó vừa là sản phẩm của cá nhân vừa là kết quả của mối quan hệ giữa cá nhân với hoàn cảnh. Nó tạo nên năng lượng cho con người với tư cách là *chủ thể hoạt động chất lượng cao*. Từ năng lực chung, mỗi cá nhân phải chiếm lĩnh một năng lực riêng, đó là trình độ nghề nghiệp - công cụ đặc biệt quan trọng trong thời đại tri thức, thời đại 4.0. Trong thời đại đó, sự cống hiến không thể là một cái gì chung chung, mà là những sáng tạo đem lại những thành quả mới cụ thể cho các công đoạn, quá trình hoạt động kinh tế, văn hoá, xã hội. Năng lực chuyên môn chính là cơ sở kỹ năng, kỹ xảo, trình độ điều luyện của tài năng khám phá, dự báo, tạo ra những giá trị mới, vươn tới những đỉnh cao mới trong lý thuyết cũng như thực tiễn. Trên bình diện sáng tạo này, trong vốn tri thức chung, mỗi cá nhân với tư cách là chủ thể sáng tạo

(động lực) phải sống động hóa vốn tri thức thành trí tuệ - tức trí tuệ ở trạng thái trí năng (trí tuệ sống, hoạt động). Trí năng làm nền tảng cho tuệ năng hoạt động. Hoạt động của tuệ năng là “trường” của sáng tạo. Để đi tới cấp độ sáng tạo, chủ thể phải huy động toàn bộ nguồn năng lượng trí tuệ phong phú, kích hoạt toàn bộ tuệ năng không ngừng chuyển hóa trong tâm thể sẵn sàng “bùng nổ” [1, tr.21-26].

Sự hình thành những con người mang đầy khả năng cũng chính là hình thành những cá nhân có tư chất là một tổ hợp phẩm chất hoàn chỉnh: tình cảm cuốn hút trước đối tượng, nhu cầu chiếm lĩnh đối tượng, ý chí quyết tâm, bản lĩnh dũng cảm trong khám phá,... Những con người ấy đang vận động với biện chứng phát triển khách quan hết sức phức tạp và sinh động. Những con người ấy đang hằng ngày, từng bước phá vỡ dần các “nhà tù” quan niệm có tính định kiến, những mô hình xơ cứng, giáo điều, bảo thủ trong cách nghĩ, cách làm của con người trong các thời đại trước đây để tự khẳng định diện mạo và vị thế mới của mình.

Con người phát triển để từng bước đi đến sự hoàn thiện là một quá trình tổng hợp. Cho đến nay, phần bản năng (tự nhiên) và phần ý thức (nhân cách) trong một cá nhân vẫn tồn tại và vận động một cách biện chứng theo chiều đi lên, nghĩa là yếu tố bản năng (tự nhiên) và yếu tố ý thức (nhân cách) luôn tồn tại trong con người, song nhân cách có xu hướng vượt lên trên bản năng. Trong quá trình đó, dù với tư cách chủ thể hết sức tích cực, chúng ta cũng chỉ có thể hạn chế dần cái tự nhiên (bản năng), phát huy để tăng dần cái tinh tế,

cái văn minh (nhân cách), chứ không thể “đốt cháy giai đoạn”, bất chấp mối quan hệ tất yếu khách quan - chủ quan, đặt (ép buộc) con người vào trình độ văn minh một cách nhanh chóng theo ý muốn chủ quan.

Nói điều ở trên cũng là nói đến sự mong muốn, khát vọng chủ quan của con người. Đây là yếu tố tinh thần làm nền tảng cho các chủ thể phấn đấu vươn lên tính NGƯỜI thực sự của mình. Mong muốn, khát vọng mà không có cơ sở năng lực, vượt quá điều kiện thực tế, sẽ tất yếu dẫn đến mong muốn, khát vọng viển vông, không tưởng. Nhưng mong muốn, khát vọng cùng với năng lực và ý chí quyết tâm, phù hợp với môi trường, hoàn cảnh thì mong muốn, khát vọng sẽ trở thành nguồn kích thích, động lực thôi thúc con người có bản lĩnh biến cái chưa có trở thành sự thật, khả năng trở thành hiện thực. Đây là các phẩm chất cần có trong hoạt động của con người thời đại trí tuệ, tuệ năng, 4.0 hiện nay - thời đại luôn đặt ra cho các chủ thể (động lực) năng động tìm kiếm, chiếm lĩnh những đỉnh cao mới trong cuộc sống.

Khát vọng cá nhân thể hiện rõ nhất nhu cầu và cá tính độc đáo của cá nhân. Cá nhân là tế bào của xã hội. Sự thực hiện các cá tính riêng tư, cuối cùng lại làm phong phú cho các bản sắc văn hóa của cộng đồng xã hội. Hơn nữa, xã hội cũng có trách nhiệm làm phong phú cá nhân, thỏa mãn các nhu cầu của cá nhân. Trong thời đại trí tuệ, tuệ năng, 4.0 ngày nay, việc phấn đấu cho sự thỏa mãn các nhu cầu cá nhân lành mạnh và các cá nhân độc đáo cũng trở thành mục tiêu không chỉ của từng cá nhân mà là của toàn xã hội.

Một khi các nhu cầu vật chất được đáp ứng tương đối đầy đủ, con người sẽ chú tâm phát triển thể chất của mình lên một trình độ cao hơn, và lúc đó, người ta đặc biệt đòi hỏi sự phát triển thể giới (đời sống) tinh thần. Nhu cầu tinh thần, ở một nghĩa nào đó là cao hơn nhu cầu vật chất, và thực tế nó đã trở thành đòi hỏi mạnh mẽ trong thế giới hiện đại, nhất là trong thời đại tri thức, trí tuệ, thời đại 4.0, vì đó là loại nhu cầu, đòi hỏi vô tận của con người - nhu cầu, đòi hỏi về tinh thần là vĩnh cửu: đó là nhu cầu, đòi hỏi phát triển thế giới tình cảm, trí tuệ, sự hiện thực hóa tình cảm và trí tuệ theo khát vọng nhân văn vào các sản phẩm văn hóa, khoa học, nghệ thuật,...

Chính ở trên tầng tinh thần này, nhân cách cá nhân được hình thành và những tính cách được phát triển. Các sắc thái, bản sắc tình cảm, lý trí và ý chí cũng được phát triển và hoàn thiện ở cấp độ này. Cùng với lý trí, tình cảm đạo đức và tình cảm thẩm mỹ, nhu cầu đạo đức và nhu cầu thẩm mỹ với tư cách là những tình cảm và nhu cầu cao nhất trong thế giới tinh thần vừa được xây dựng từ thế giới quan, nhân sinh quan tiến bộ, đồng thời lại là cơ sở cho thế giới quan và nhân sinh quan phát triển lên một trình độ cao hơn. Đó là điều kiện để cá nhân với những tiềm năng và năng lực sáng tạo cao, với tư cách là chủ thể (động lực) sáng tạo, cá nhân sẽ thể hiện, tìm kiếm, lựa chọn, bộc lộ những khả năng vốn có của con người để sống, lao động sản xuất, sáng tạo ra của cải vật chất và tinh thần cho xã hội - nghĩa là sáng tạo ra *thế giới thứ hai - thế giới văn hóa*. Quá trình đó, đồng thời cũng là quá trình con người - *các chủ thể*

sáng tạo ra chính mình - sáng tạo ra con người văn hóa.

Con người không phải chỉ sáng tạo ra văn hóa và con người văn hóa của chính mình, nghĩa là nó không chỉ biết hy sinh và cống hiến. Tất nhiên, trong sự nghiệp xây dựng và phát triển xã hội - xây dựng và phát triển môi trường và điều kiện sống của mình, và với tư cách là chủ thể tạo nên nền văn hóa, thì hy sinh và cống hiến vừa là nghĩa vụ, vừa là niềm vinh quang của mỗi cá nhân. Một đặc trưng quan trọng trong cuộc sống con người, đó là phần hưởng thụ, phần thưởng ngoạn - con người không chỉ biết cống hiến mà còn khát khao hưởng thụ. Với ý nghĩa nhân văn, khát vọng hưởng thụ và thưởng ngoạn chính là mục tiêu vươn tới lý tưởng cao đẹp của con người - thỏa mãn các nhu cầu tinh thần cao nhất của con người. Để bảo vệ và thực hiện nhu cầu, lý tưởng đó, con người sẵn sàng hy sinh lợi ích riêng tư của cá nhân, hy sinh cả chính mình. Lịch sử đấu tranh bảo vệ Tổ quốc, bảo vệ chế độ và xây dựng xã hội tốt đẹp của tất cả các dân tộc trên thế giới và của Việt Nam đã chứng minh điều đó. Chịu đựng, hy sinh, đó là sự khắc phục, vượt qua những lực cản, phản tiến bộ của cái xấu, cái ác để con người đạt tới cái tốt, cái đẹp, đi tới hạnh phúc cuối cùng. Thưởng ngoạn, hưởng thụ, hưởng hạnh phúc (tất nhiên với ý nghĩa chân chính) và trên cơ sở các điều kiện hợp lý và đúng đắn, phải là một phần rất lớn, phần có thể nói là cao cả nhất trong cuộc sống của con người, kể cả trong con người trong điều kiện hiện tại. Cách hưởng thụ đúng đắn, nhu cầu thưởng ngoạn cao, đó là trình độ của văn hóa và của con người văn hóa. *Quá trình tiến bộ của lịch sử vươn*

tới tự do - hạnh phúc chính là quá trình giảm dần mẫu số hy sinh và chịu đựng, tăng dần tử số thưởng ngoạn và hưởng thụ cho con người ngay trong từng giai đoạn, từng thời đại [2, tr.53-54].

Sáng tạo, cống hiến, tạo nên văn hóa, làm phong phú và sâu sắc cái thế giới xã hội bên ngoài và *thưởng ngoạn, hưởng thụ* - sự văn hóa hóa bản thân, làm giàu và đặc sắc hóa thế giới tinh thần bên trong của con người - đó là một trong những nội dung quan trọng nhất, cao cả nhất và tập trung nhất của đời sống con người; đó cũng chính là nội dung quan trọng nhất của mục tiêu và chiến lược phát triển con người hiện đại theo tinh thần của chủ nghĩa xã hội mà thời đại tri thức, trí quyền, thời đại 4.0 đang mở đường, đang tạo điều kiện.

Những thành tố tạo nên con người và thế giới tinh thần cũng như các lĩnh vực đời sống của nó là những vấn đề có tính lịch sử. Nội dung, tính chất, chức năng và chiều hướng của chúng vận động theo những yêu cầu mới của mỗi thời đại. Trong thời đại 4.0 ngày nay, tất cả các thành tố đó đều mang những đặc trưng: năng động hóa, chủ

động hóa, tích cực hóa, đa dạng hóa, phấn đấu cho mục tiêu nhân đạo, nhân văn cao quý nhất vì sự tiến bộ, văn minh, hạnh phúc của con người và hiệu quả của chúng đối với tiến trình phát triển của lịch sử.

Nhận thức, xây dựng và phát triển con người từ góc độ văn hóa và trên nền tảng bản chất văn hóa của con người là nhận thức, nội dung xây dựng và cách thức phát triển con người đúng đắn và hợp lý nhất trong xã hội và thời đại ngày nay. Nhận thức, nội dung xây dựng và cách thức phát triển con người đó khắc phục được quan niệm phiến diện, chật hẹp, khuôn mẫu và cứng nhắc về con người. Nó đúng với bản chất, bản tính tự do, khám phá, phát triển của con người, và nó cũng đúng với xu thế và thực tế phát triển con người từ trong quá khứ xa xưa đến thời hiện đại ngày nay. Nó làm sáng tỏ những phẩm chất, năng lực, triển vọng của con người và tạo điều kiện cho con người tiếp tục phát triển chính mình, mở hướng cho sự xuất hiện những hình mẫu con người mới phù hợp với mục tiêu và lý tưởng của xã hội tương lai, của con người tương lai.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Văn Huyền (1989), *Những tiền đề tâm lý - xã hội của hoạt động sáng tạo trong tình hình hiện ở nước ta*, Tạp chí Nghiên cứu Lý luận, số 6.
2. Nguyễn Văn Huyền (Chủ biên) - Hoàng Chí Bảo - Đỗ Huy (2006), *Văn hóa mục tiêu và động lực của sự phát triển xã hội*, Nxb. Chính trị Quốc gia.
3. Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb. Chính trị Quốc gia - Sự thật, Hà Nội.
4. Nguyễn Văn Huyền (2002), *Mấy vấn đề triết học về xã hội và phát triển con người*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.

Ngày nhận bài: 03/12/2017. Ngày biên tập xong: 06/12/2017. Duyệt đăng: 02/01/2018